

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин ім. Б. Д. Гаврилишина
Кафедра міжнародних економічних відносин

ОСКОБОЙНИЙ Віталій Володимирович

**Глобалізація як фактор соціально-економічних та
політичних трансформацій сучасного світу /
Globalization as a Factor of Socio-economic and
Political Transformations of the Modern World**

спеціальність: 292 - Міжнародні економічні відносини
освітньо-професійна програма - Міжнародний маркетинг

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
МЕВМАм-21
В. В. Оскобойний

Науковий керівник:
В. Я. Томахів

Кваліфікаційну роботу допущено
до захисту:

" " 20 р.

Завідувач кафедри
Р. Є. Зварич

ТЕРНОПІЛЬ - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	6
1.1. Глобалізація: основні теоретико-концептуальні підходи.....	6
1.2. Генеза та еволюція глобалізаційних процесів сучасності.....	11
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	17
2.1.Суперечливий характер соціально-економічних глобалізаційних процесів.....	17
2.2.Глобалізація як чинник трансформації політичних процесів сучасності....	25
РОЗДІЛ 3. ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В СВІТОВІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ.....	34
3.1.Україна в контексті сучасних глобалізаційних процесів: перспективи та виклики.....	34
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ВСТУП

Актуальність теми. Наукові дослідження глобалізації як провідної тенденції сучасного міжнародного розвитку зумовлено масштабною еволюцією цивілізаційних процесів кінця XX - початку XXI ст., і тими складними і неоднозначними трансформаціями в економічній, політичній і соціокультурній сферах міжнародного співтовариства. Глобалізаційні процеси сучасності реалізують в собі ідеї інтегрованості країн у міжнародне співтовариство для його спільного розвитку в різних сферах суспільної діяльності. В своїй сукупності вони включають в себе економічні, політичні, інформаційні та соціокультурні складові компоненти. Сучасні країни, як основні актори міжнародної політики, стали взаємозалежними і таким чином створюють нову модель міжнародних відносин та світового порядку. Зрозуміло, що Україна, як велика європейська держава не може бути осторонь глобалізаційних процесів сучасності та зумовлених ними трансформацій в її економічному, соціально-політичному, інформаційному та соціокультурному житті. Тому дослідження глобалізації як феномену XX – XXI ст. необхідні для формування загальних стратегічних напрямків розвитку сучасного глобалізованого суспільства, узгодження економічних та політичних рішень на глобальному, цивілізаційно-територіальному, державно-національному, регіональному та локальному рівнях влади з врахуванням фактору російсько-української війни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження сучасних глобалізаційних процесів сучасності та їх вимірів стало об'єктом вивчення зарубіжних і вітчизняних науковців, що зумовило виникнення нової окремої науки – «глобалістики», а в її межах і низки економічних, політологічних та філософських концепцій глобалізації.

Серед основних зарубіжних дослідників глобалізаційних процесів ми можемо відзначити праці таких відомих вчених як Ф. Фукуяма [1] , С. Гантінгтона [5], З. Бжезінського [2], Д. Гелда [6], Е. Мак-Грю [36], В. Баді [1], Д. Голдблатта[9], Дж. Перратона [9] та інших.

Глобалізаційні процеси сучасності стали в центрі уваги і українських вчених, зокрема відзначимо праці Б. Гаврилишина [1], О. Білоруса [7], Ю. Пахомова [7], О. Шергіна [36], Р. Зварича [28], О. Сохацької [18] та інших. Однак, маємо підставу твердити, що актуальність нашої теми потребує комплексного дослідження глобалізації як фактору не тільки соціально-економічних, а й політичних трансформацій сучасного світу, а також впливу на глобалізацію подій російсько-української війни.

Метою магістерської роботи є комплексне дослідження та аналіз соціально-економічних та політичних трансформації в процесах сучасної глобалізації, місця в них України.

Завданням наукового дослідження, відповідно до поставленої мети, наступні:

1. розкрити основні теоретичні підходи та засади до дослідження сучасних глобалізаційних процесів, їхню генезу та еволюцію .
2. дослідити сутність та вплив глобалізації на світові соціально-економічні процеси;
3. проаналізувати суперечливий характер соціально-економічних глобалізаційних процесів;
4. виявити особливості глобалізації як чинника трансформації суспільно-політичних процесів сучасності.
5. проаналізувати місце України в контексті сучасних глобалізаційних процесів, перспективи, виклики та вплив російської агресії на них.

Об'єктом дослідження нашої роботи є глобалізація як провідна риса сучасного міжнародного розвитку та світовий процес.

Предметом дослідження є глобалізаційні процеси як фактор соціально-економічних та політичних трансформацій сучасного світу.

Методи дослідження. Методичною базою нашої роботи є сукупність загальнонаукових та спеціальних прийомів і методів дослідження, а саме: системний аналіз, індукція, дедукція, порівняння, логічний підхід, історичний метод, теоретичне узагальнення, спостереження.

Інформаційною базою дослідження стали монографічні та інші наукові дослідження українських та зарубіжних вчених, періодична економічна політологічна, історична, соціологічна література та інтернет-ресурси.

Практичне значення даного дослідження дозволяє використовувати положення, які містяться в магістерській роботі, для проведення лекцій та практичних занять в процесі викладання соціально-поведінкових дисциплін, історії, філософії та розвитку теми дослідження в науковому просторі.

Матеріали та висновки можуть бути використанні як рекомендації органам публічної влади щодо врахування глобалізації як фактору розвитку сучасних соціально-економічних процесів в Україні.

Апробація роботи. Окремі положення магістерської роботи доповідалися на конференціях «Наукові орієнтири: теорія і практика досліджень» (Тернопіль, 15 грудня 2023 р.). та «Інформаційна гігієна в соціальних мережах» (Тернопіль, 30 квітня 2024 р.)

Магістерська робота **складається** зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Список використаних джерел включає 43 найменування. Магістерська робота викладена на 51 сторінці друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Основні теоретико-концептуальні підходи дослідження феномену глобалізації

Дослідження наукових та практичних проблем глобалізації зумовлено прискореною еволюцією глобалізаційних процесів кінця XX - початку XXI ст., і тими складними і неоднозначними трансформаціями в економічній, політичній і соціально-духовній сферах світового співтовариства. Ці процеси супроводжуються активними дискусіями, основною метою яких є формування загальних стратегічних напрямків розвитку новостворюваного глобального суспільства, узгодження політичних рішень на глобальному, цивілізаційно-територіальному, державно-національному, регіональному та локальному рівнях влади.

Підходячи до аналізу глобалізації як сучасного світового економічного та соціокультурного феномену та процесу вважаємо за необхідне зазначити, що разом із самим поняттям «глобалізація» у сучасній науці (а нерідко і в ЗМІ) використовуються і такі терміни, як «глобалізм», «глобалістика», що нерідко можуть підмінятися одне іншим. Тому слушними є зауваження українських науковців В. Бебика та С. Шергіна, що необхідним є змістовно та методологічно визначитися з даною проблемою. «Поняття «глобалізація» повинно означати «процес», «глобалістика» – наука про нього, а «глобалізм» – це ідеологія» - аргументована зазначають вони [1, с. 6].

Щодо терміну «глобалізація», то на думку американського дослідника Вільяма Морера, одного з авторів американської «Енциклопедії постмодернізму», то він вперше з'явився у 1970-х роках [24]. Проте, у представників економічної науки свої погляди на це питання. Вони, зокрема стверджують, що про формування спільного міжнародного ринку вперше відзначив, вживаючи термін «глобалізація», їхній колега - американець Т.

Левітт, який у 1983 році у своїй статті про феномен злиття ринків окремих продуктів, що виготовляються великими транснаціональними корпораціями (ТНК) [24].

Проблеми глобалізації ще в 60-х роках XX століття стали активно досліджуватися науковцями в різних галузях наук. Узагальнююче визначення глобалізації на основі загальнофілософського підходу, сформулював французький дослідник Б. Баді. Глобалізація розглядається ним як : «по-перше, як постійний історичний процес, що розвивається; по-друге, як процес гомогенізації та універсалізації світу; по-третє, як транскордонні процеси взаємодії» [1, 34] .

Відомий польський економіст, реформатор постсоціалістичної економіки Польщі Л. Бальцерович вважає всі розмови про глобалізацію непорозумінням, бо вони створюють «враження, що настає щось радикально нове. На думку його співвітчизника Х. Ховая, автора книги «Політична економія глобалізації», яка присвячена власне цій тематиці, сам термін «глобалізація є загальноновживаним уже на рівні стереотипів буденної свідомості, хоча кожен надає йому власний сенс і значення» [23] .

У. Андерсон досліджує глобалізацію в економічному, політичному, культурному, інформаційному і біологічному контекстах і визначає її як «потік сил, що конвертують і створюють по-справжньому єдиний світ» [36].

В цілому можна виділити декілька підходів до розуміння сутності та змісту глобалізації. Так, у західній суспільній науці щодо глобалізації існує поширена концепція вестернізації або макдональдизації світу, де акцентується на розповсюдженні у сучасному світі властивих західній цивілізації цінностей та норм[15].

В свою чергу, теоретики концепції модернізації і вважають її проблеми більш масштабними і глибокими, ніж просто розгляд співвідношення глобалізації і вестернізації. Представники даної наукової школи полемізують між собою, чи може незахідний світ прийти до етапу глобалізації, не

пройшовши етапу вестернізації і відмови від власної культури[24]. Виходячи з цього, в рамках концепції модернізації можна виокремити два основні погляди, що базуються на наступних положеннях:

1. Глобалізація дорівнює процесу модернізації і є ширшою за вестернізацію (зокрема Р. Робертсон, Е. Гідденс) та інші.
2. Глобалізація – розширена вестернізація, так як включає в себе розповсюдженням західного капіталу, зразків його інститутів та цінностей [24] .

Разом з тим, у даному контексті необхідно зазначити, що за зовнішньою західною універсалізацією приховуються більш складні і неоднозначні процеси гомогенізації світу і зростання його багатоманітності. Так, існує зворотний процес, коли на Заході набувають популярності східні релігії, культура та інше, тобто фактично західні країни стають об'єктом демографічної і соціокультурної експансії з країн третього світу. Даний процес лише підтверджує думку про неможливість ототожнення глобалізації вестернізації. Єдине, що об'єднує прихильників обох напрямків дослідження глобалізації - думка щодо втрати впливу держав на світовій арені і посилення впливу глобальних економічних сил - ТНК, ТНБ, міжнародних організацій. Як наслідок, вважає американський дослідник Р. Фолк: «Значною мірою соціал-демократична версія держави, яка співчуває громадянам, змінюється неоліберальною жорстокою державою» [42]. За економічною глобалізацією, на думку її прихильників, крокує політична глобалізація, яка буде реалізована через світову федерацію і світовий уряд[42]..

Необхідно зазначити, що існує і досить негативний погляд ряду дослідників на глобалізацію - антиглобалістів. Зокрема вони розглядають глобалізацію як захопленням США світової економіки. Як вважає Дж. Грей, сходження на престол «фундаменталізму вільного ринку відповідає інтересам лише США і може призвести до дестабілізації не лише окремих країн, а й світової системи загалом [34, с.28]. Уряди провідних країн світу ведуть політику, яка посилює

світову нерівність. Цю тезу підтримують Р. Кеохейн і Дж. Най [34, с. 45]. На думку Р. Гілпіна та К. Уолтса [34, с. 46], глобалізована світова економіка надаватиме привілеї лише капіталістам за рахунок робітників, громад і довкілля. По суті, це є поверненням до джунглів капіталізму у фазі первісного накопичення капіталу.

Відомий американський політолог-міжнародник Г. Моргентау сприймав глобалізацію як таку, що руйнує національну економіку США, релігійні та сімейні цінності американського суспільства [43].

Неоднозначний погляд на глобалізацію в країнах, які не входять до кола лідерів світової політики та економіки. Там науковцями щодо проблем використання власне терміну і сутності глобалізації в контексті її сприйняття, глобалізація розглядається як визнання гегемонії США у світі [1, с.58].

В загальному, в сучасній науці виокремилися в основному три погляди щодо сутності глобалізації:

1) підхід «гіперглобалістів». В основі цього підходу є теза, що теперішня глобалізація віддзеркалює собою абсолютно нову модерну епоху в розвитку людської спільноти.

2) підхід «скептиків». В основі цього підходу є теза, що глобалізаційні процеси сучасності – в основному міф. Подібні процеси сьогодення включають в себе і ґрунтовні історичні коріння, а і тепер є ширшим продовженням колишніх багатовікових тенденцій.

3) підхід «трансформаціоналістів». Він базується на тезі про те, що сучасний світ справді переживає змістовні якісні зміни в глобальному масштабі. Але зазначені зміни включають в себе також і глибокі історичні коріння і в сукупності, не виключають цивілізаційне, етнонаціональне розмаїття соціокультурних і економічних форм [1,с. 45].

Отож, як показує наш аналіз, науковці ще й досі не підійшли до змістовного розкриття глибинної суті й можливих економічних, політичних, соціальних, гуманітарних, інформаційно-комунікаційних та соціально-

психологічних наслідків глобалізації, що актуалізує дослідження цих проблем. Але в цілому, незважаючи на проаналізовані нами різні підходи та концепції щодо глобалізації, можна виокремити декілька загальних аспектів з якими згідні різні школи в контексті сучасних глобалізаційних процесів:

1. Об'єднання економік в єдину світову економічну систему з спільним ринком та єдиними нормами та правилами економічних відносин, вільному русі капіталу та фінансів. Міжнародні економічні відносини та зв'язки стали основою існування світової економічної системи. Тісна економічна взаємозалежність та зв'язки засвідчують те, що ні одна із національних економік не може ефективно функціонувати та розвиватися без участі в світових економічних процесах;
 2. Обмеження функцій держави при одночасному зростанні сфер впливу та ролі наддержавних організацій і транснаціональних корпорацій і компаній, Світової організації торгівлі (СОТ), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Транснаціональних банків (ТНБ);
 3. Формування єдиного міжнародного співтовариства, ґрунтованого на взаємозалежності держав та і регіонів світу в основних сферах суспільної життєдіяльності;
 4. Універсалізація міжнародного простору на основі західних соціокультурних та демократичних цінностях;
 5. Змінюється роль людських ресурсів та їх інтелектуальної складової.
 6. Існування всесвітньої інформаційної мережі Інтернет і на її базі новітніх медіа-технологій;
 7. Змінюється роль людських ресурсів та їх інтелектуальної складової. Освіта та знання перетворюються в основний елемент соціального благополуччя,
- Головними суб'єктами глобалізаційних процесів є:
1. Міжнародні міждержавні організації та інститути;
 2. Транснаціональні компанії (ТНК) та міжнародні фінансові центри.

3. Міжнародні економічні організації: Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний валютний фонд (МВФ), які стали інститутами міждержавних відносин.
4. Транснаціональні банки (ТНБ), які формують глобальні фінансові ринки, що сприяє лібералізації механізму зовнішніх запозичень.

Як висновок, на основі нашого аналізу і попередніх напрацювань, запропонуємо комплексне бачення і визначення глобалізації: *глобалізація - трансформації економічних, політичних, соціальних, соціокультурних, правових зв'язків і відносин між державами та регіонами світу, етап розвитку інтеграційних світових процесів в умовах сучасних інформаційно-комунікативних технологій.*

Глобалізація виявляється в таких проявах як:

- ТНК і ТНБ - транснаціональні корпорації і транснаціональні банки;
- ТСА - транснаціональні стратегічні альянси;
- МФЦ - міжнародні фінансові центри;
- плюралізм міжнародних інвестицій;
- міжнародні регіональні об'єднання, економічні зони;
- міжнародні організації;
- глобальні комунікаційні системи – Інтернет, супутниковий зв'язок тощо;
- ЗМІ - засоби масової інформації, соціальні мережі.

1.2. Генеза та еволюція глобалізаційних процесів сучасності

Глобалізація, як вже відзначалося у попередньому підрозділі, загалом неоднозначно оцінюється представниками різних наук. Американський соціолог Р. Страйкер [24] цілком слушно зазначив, що на кожному історичному стані розвитку людства та чи інша проблема стає об'єктом серйозної уваги дослідників суспільних наук. Тому в останні десятиліття увага багатьох із них сфокусована на проблемах і процесах глобалізації, зокрема на її еволюції та етапах розвитку. Сутність і феноменологія глобалізації як

історичного явища і процесу, як відзначають фахівці [6, с. 56; 15], досліджуються з точки зору двох основних підходів у тлумаченні цього терміну: виходячи із сутності, змісту глобалізації та історичної періодизації. В цьому контексті дослідники глобалізаційних процесів обґрунтовано відзначають, що глобалізації характерний нелінійний процес розвитку. Вона розвивалася хвилеподібно впродовж декілька етапів – починаючи від часу Великих географічних відкриттів, що сприяло виникненню великих колоніальних імперій-держав - Іспанії, Португалії а пізніше, в XIX ст., Британської, Французької та Німецької імперій, їхньої колонізаторської політики, поділу світу на сфери впливу і до постоталітарного подолання наслідків біполярного світу та холодної війни [24].

Ми вважаємо допустимим розглядати глобалізацію як явище з давнім історичним минулим, очевидно, варто починати свій аналіз ще з античного світу, оскільки світ, по суті, завжди був, є і завжди залишиться глобальним, а історія людства - всесвітньою. Невіддільність людської долі від історії свого часу розглядав ще Геракліт. А інший античний мислитель Полібій достатньо переконливо накреслив картину історичного процесу через періодичні (циклічні) зміни форм державного устрою. Необхідно зазначити, що античним ідеям глобального розвитку та його еволюції було притаманне філософське розуміння, яке передбачала циклічне коло розвитку - генези, розвитку та занепаду[1, с.45]..

Песимізм античних мислителів змінився в період Нового часу, який трансформувався на прогресивний погляд щодо спільної історичної долі усіх народів. Просвітники XVIII ст. були переконані у тому, що людське суспільство впевнено рухається до ідеалів прогресу, світової справедливості, миру, добра, та ін. Проте, в епоху становлення та розвитку індустріального суспільства оптимістичні гуманітарні тенденції епохи Відродження дещо змінилися суспільним сумнівом через колоніальні війни, тощо.

Світова економічна інтеграція світу виросла зросла з промислово-технічної революції, в ході якої виникла перша в історії англійська велика машинна індустрія. А вже з середини 70-х рр ст. XIX ст. разом з експортом готових товарів важливого значення набуває і експорт капіталу. Вільне функціонування капіталів з країни в країну стали одним з головних факторів світового економічного розвитку. І хоча Світовий ринок почав складатися ще в часи Великих географічних відкриттів, але тільки на кінець XIX - поч. XX ст. набув світового масштабу. Світ виявився відкритим для посилення міжнародних економічних та фінансових зв'язків. Цей факт дає нам змогу стверджувати, що генеза «всесвітньої епохи» в розвитку цивілізації зародилася саме з середини XIX ст., коли європейська економіка охопила світовий масштаб. Адміністративно-територіальною, економічною та технологічною основою першого сучасного етапу глобалізації, на думку фахівців [36], стала глобальна Британська імперія з її колоніальною адміністрацією, фінансовою системою та глобальними комунікаціями (військовим і торгівельним флотом, мережами підводних телеграфних та телефонних кабелів)т. зв. «*Pax Britannica*». «*Pax Britannica*» можна вважати першим глобальним інтеграційним етапом, який на кінець XIX - поч. XX ст. набув світового масштабу.

Характерним для цього етапу стало і те, що глобалізаційні процеси, окрім економіки, виявили себе і в інших сферах життя суспільства. Наприклад, розвиваються мережі міжнародної кореспонденції, міжнародний зв'язок[36].

В останній чверті XIX ст. набувають великих масштабів міграційні процеси між країнами. Показовим стало і те що з 1896 р. стали проводитися всесвітні Олімпійські ігри. В 1901 р. стали присуджуватися міжнародні Нобелівські премії. Таким чином, відчуття цілісності світу, притаманне античному світу та епосі Відродження, повернулося в європейське суспільство на поч. XX ст.. Але все це перервала Перша світова війна. Вона констатувала переваги геополітики і страх над взаємозалежністю, перевагами та вигодами глобалізації, спричинила «відкат» цієї хвилі глобалізації і завершила її перший

етап. Внаслідок війни відбувся розпад системи вільної торгівлі. Причиною стало введення обмежень, що є природним для економіки воєнного часу.

Після першого «відкату» хвилі глобалізації на поч. ХХ ст. новою хвилею (відродженням) глобалізаційних процесів можна вважати другу половину ХХ ст.. Друга світова війна була глобальною війною, яка зачепила фактично всі континенти, а після війни була створена світова глобальна політична організація – ООН.

Після другої світової війни розпочався розпад колоніалізму і поява нових незалежних держав, які так чи інакше були економічно, соціокультурно та політично пов'язані із своїми колишніми метрополіями. Отже розширилися міждержавні зв'язки, які включали в себе не тільки економічні, але й духовні та політичні аспекти. Паралельно в цей же час розгортається і науково-технічна революція, вдосконалюються засоби зв'язку, інформаційні процеси, що стало важливими та впливовими політичними і економічними факторами.

Наступне, друге відродження глобалізації відбулося в 70-х років ХХ ст. на основі революційних змін в інформаційно-комунікаційних технологіях, які сприяли економічному зростанню. Його можна визначити як другий етап глобалізації - 1970-1990 рр., На цьому етапі глобалізаційні процеси вже були формально визнані міжнародним співтовариством, водночас суспільство зіштовхнулося також і з комплексними глобальними проблемами сучасності, визначило їх класифікацію та прагнуло вирішити їх.

Економічний аспект цього етапу включав в себе розвиток таких галузей виробництва як розширення автомобілебудування, нафтовидобутку і нафтопереробки, які в другій половині ХХ ст. стали головними в процесі міжнародного поділу праці. Враховуючи зростаючу у світі економічну роль ТНК у 1974 р при ООН були утворені Комісія та Центр по ТНК [4].

На другому етапі сучасних глобалізаційних процесів домінуючим чинником поступово стали США, на відміну від першого етапу, при якому домінувала Британія (*Pax Britannica*). США після Другої світової війни, а пізніше, вже

після падіння соціалістичного табору, (країн з плановою економікою), стають практично одноосібним лідером єдиної ринкової економіки. Вони мають «контрольний пакет» у світових фінансах (через Світовий банк та інші глобальні фінансові структури), світовій торгівлі (через Світову організацію торгівлі), домінують у військово-політичній сфері (завдяки лідерству в НАТО) тощо. Відмінність від попередньої глобальної імперії полягає в тому, що колоніальну адміністрацію Великої Британії, яка об'єднувала свої складові частини, насамперед, формально-правовими та силовими методами, замінює опосередкована економічна та політична залежність від США великої кількості країн світу [, с. 35] .

Третій етап глобалізації розпочався з кінця 90-х рр. XX ст. Його також можна назвати як назвати «інтернет-глобалізацією» або «цифровою глобалізацією» при якому зростають масштаби транскордонних цифрових операцій і віртуальних послуг[9, с. 38] .

Специфічними особливостями цього етапу глобалізації, як показав наш аналіз, можна віднести :

- новий етап науково-технічної революції, що проявився у сфері інформаційних технологій і зв'язку та Інтернету.
- монопольне домінування впливів США в економічній, фінансовій, технологічній політичній та інформаційній та сферах, що дало цій державі відігравати вирішальну роль у вирішенні своїх, а також і глобальних проблем.
- виникають і організаційно оформлюються суспільно-політичні рухи антиглобалістів, щоби протидіяти глобалізаційним процесам: - «Селянський шлях» - 1993, Франція; «Глобальний рух народів» - 1994, Мексика; «Повернемо собі вулиці» - 1995, Велика Британія; «Масове суспільство» - 1995, «Незалежний медіацентр» -1999 та «Мережа прямої дії» - 1999, США; [6, с.102-112].

Якщо розглядати глобалізацію в контексті постійного історичного процесу, що розвивається, не можна не помітити, що взаємодія суб'єктів

політики, економіки, культури розширюється від окремих поселень, міст, держав до регіонів і до світу в цілому. Цей історичний процес іде нерівномірно та нелінійно. Процес пульсації історичного розвитку в аналогічному ключі розглядається й П. Коппсді, який дослідив історію розквіту і занепаду великих держав, а також сучасні проблеми американізації світу [9, с.89].

Екстраполюючи результати досліджень від територіальних підходів до інших критеріїв, зазначимо, що відносини центру і периферії формуються у тому числі й на основі економіки, релігії, ідеології та інших соціокультурних чиників.

Таким чином, сучасні глобалізаційні процеси є закономірними і водночас суперечливими, мають глибоке історичне коріння і характеризуються стійкими тенденціями до загальносвітової, міжцивілізаційної інтеграції в політичній, економічній, соціальній, культурній, інформаційній сферах. В своїй еволюції та генезі вони пройшли ряд етапів, починаючи від ідеї , що зародилася ще в античному світі і до сучасної практичної реалізації

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1. Суперечливий характер соціально-економічних глобалізаційних процесів

Глобальна економіка характеризується формуванням спільної системи світового господарства і це по-різному оцінюється аналітиками в контексті розгляду економічного змісту глобалізації. Наприклад, експерти МВФ тлумачать глобалізацію як «зростаючу економічну взаємозалежність країн всього світу в результаті збільшення обсягу й різноманітності транскордонних трансакцій товарів, послуг і міжнародних потоків капіталу, а також завдяки все більшій і ширшій дифузії технологій» [1, с.25]. З цією точкою зору солідаризується і науковці. Вони вважають, що головна сутність глобалізаційних процесів лежить у площині переходу світової економіки в якісно інший та новий стан [8].

Цей якісно новий стан світової економіки, як показує наш аналіз, характеризується:

- перетворенням економічного співтовариства в єдину економічну систему, в якій національні соціуми є складовими всесвітнього економічного організму;
- перетворенням всесвітніх економічних відносин внутрішніх відносин в середині країн;
- обмеженням функцій регулювання економіки національними державами, які вже не здатні в повному обсязі як раніше, наприклад, захищати свої національні економіки від несприятливих зовнішньоекономічних чинників.

Економічна глобалізація, яка визначається переважно ринковими, а не державними чинниками, змінює не тільки процеси світової економіки.

Паралельно відбувається також і зміна структури з одночасним створенням, безпрецедентної в історії глобальної взаємозалежності.

Фахівці свідчать, що реальна економіка наприкінці XX - на поч. XXI століття залишалася на тому ж рівні глобалізації, що й у першій третині XX століття, а понад 50% населення планети ще й досі не включилися у глобалізаційні процеси [25]. В цілому, як відзначають науковці, процеси формування єдиної системи світового господарства пройшли такі основні етапи як :

- становлення (XIX століття);
- боротьби національних капіталів розвинутих за підтримки держав за панування в світовій системі економічних відносин, що припадає на першу половину XX ст.;
- поділ світової економіки світу на дві протилежні економічні системи, що спостерігалось в часи холодної війни;
- трансформація доглобалізаційного етапу та регіонального ринкового господарства до створення створення зон вільної торгівлі, панування транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків у міжнародній економіці з кінця XX століття [7, с 135].

Тут важливо, також, з науково-методологічної точки зору згадати таке важливе поняття, як витоки глобалізації, про що йшлося в попередньому розділі. На сьогодні існують два підходи до тлумачення цих витоків:

- як ексклюзивної і визначальної характеристики економіки другої половини XX століття ;
- невід'ємної тенденції розвитку економіки протягом усього розвитку цивілізації [15].

Зрозуміло, що, базуючись на цих двох різних підходах, можна отримати абсолютно різні результати, насамперед, в історичній періодизації економічної глобалізації як такої. Останній підхід дає підстави продовжити історію процесу формування глобальної економіки аж до початкового етапу створення держави

як форми організації суспільства. Окрім цього, визначення витоків глобалізації, важливі при дослідженні сутності процесів, які привели до глобалізації. Так, наприклад, транскордонні процеси взаємодії призвели до формування міжнародного ринку товарів, послуг, капіталу, фінансової системи, світової мережі комунікацій тощо. Разом з тим, критики глобалізації (антиглобалісти) уточнюють, що фактично глобалізація розповсюджується на групу найбільш розвинених країн планети з Організації економічного і соціального розвитку (ОЕСР) [6, с.89 – 90], [7, с. 72-74].

Не відстають у своїх інтеграційних економічних планах і країни з організації Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), куди входять 20 держав Азійсько-Тихоокеанського регіону та держави-агресора – РФ [8]. Таким чином, ідея економічної лібералізації набирає глобального виміру. Проте до створення глобальної економіки ще далеко, хоча її глобалізаційне ядро завдяки, насамперед, діяльності транснаціональних корпорацій і банків (ТНК і ТНБ), в основному сформовано у вигляді:

- транснаціонального виробництва;
- глобальної фінансової сфери (централізованих фінансових ринків, інтеграції грошових потоків, впровадження електронних фінансів);
- електронної торгівлі;
- глобального ринку праці.
- розвитку мережі Інтернет.

Отже, у глобальному вимірі міжнародна економіка характерна масштабними транскордонними переміщеннями фінансів і робочої сили, розвитком транснаціональних корпорацій (ТНК) та банків, формуванням єдиного світового господарства на ринковій основі де спостерігається вагоме зростання масштабів виробництва, динамічне поширювання ресурсів, технологій, товарів та послуг, ідей та їх реалізація в максимально сприятливих умовах.

Показником інтеграції тої чи іншої держави у глобалізаційні процеси можна визначити через т.зв. індекси глобалізації. Індекс глобалізації відмірює рівень глобальних зв'язків щодо міжнародних потоків капіталу, торгівлі, обміну інформації а також і людей за спеціальною шкалою - від 0 % до 100%. Нульовий відсоток вказує на відсутність транснаціональних потоків, а 100% абсолютну відсутність кордонів та бар'єрів. Зрозуміло, що чим більший індекс країни, тим більше вона включена в світові економічні глобалізаційні процеси. Теперішній рівень глобальних зв'язків, за деяким даними, складає 25 % [35]. Сучасні геополітичні процеси та ризики, міжнародні обставини (російсько-українська війна, протистояння США та Китаю) стали причиною появи прогнозів щодо зменшення динаміки глобалізаційних економічних процесів та фрагментації глобальної економіки і зміну економічних векторів з міжнародних інтересів на внутрішні [38-39]. Але такі прогнози заперечують дані аналітичного центру «Ініціативи з глобалізації DHL в Центрі майбутнього менеджменту ім. Стерна при Нью-Йоркському університеті», який займається дослідженням глобалізаційних економічних процесів. Згідно них у 2024 р. індекс глобалізації зріс для 143 країн, що засвідчує про зростання економічних глобалізаційних процесів. Як бачимо, це показало, що дуже мало країн розривають зв'язки зі своїми традиційними економічними країнами-партнерами. Теперішній рівень глобальних зв'язків, за їхньою оцінкою, складає 25 % [35].

Рейтинг вказаного центру також показав, що найбільші міжнародні зв'язки спостерігаються в європейських країнах. За ними йдуть регіони з найщільнішою сіткою глобальної інтеграції - Північна Америка та Північна Африка з Близьким Сходом [35].

Найширші глобальні зв'язки спостерігаються у сфері ІКП (інформаційно-комунікаційних потоків), де вони оцінюються в 40 %. Рух капіталу – 30 %, торгівельні відносини – 22 %, а мінімально «глобалізовані» - люди. Тільки 3% проживають за кордонами своєї країни[35].

Згідно даних останнього рейтингу DHL найбільш глобалізованою країною світу є Сінгапур. За ним йдуть Нідерланди, Ірландія, Люксембург, Мальта, Швейцарія, Бельгія, Об'єднані Арабські Емірати, Велика Британія і Китай. Цікавим є те, що найбільша економіка Європи – ФРН опинилася тільки на 13-му місці, Угорщина посіла 15 місце, Чехія – 18, Словенія – 19 [35].

Польща збільшила свій рейтинг на три сходинки, проте зайняла лише 40-е місце, поступившись Литві, Болгарії та Словаччині. Не тільки Польща виявилася мало глобалізованою економікою, але й більшість найбільших світових економік зайняли порівняно з їхнім потенціалом невисокі місця в рейтингу. З 10 найбільших країн, тільки Великобританія пройшла в рейтингу до числа 10 найбільш глобалізованих економік світу. Серед потужних світових економік за рівнем глобалізації у рейтингу стала Франція - 23 місце, Канада - 29 місце. Цікаво, що дві найпотужніші економіки світу – США та Китай зайняли тільки 44 та 80 місця. В свою чергу, через санкційну політику країн, які підтримують Україну у її протистоянні російській агресії, росія зайняла 91 місце у світі, знизивши на 31 сходинку у рейтингу в порівнянні з попереднім рейтингом [35]. Це яскраво проілюструвало масштаби економічної ізоляції росії внаслідок її агресії в Україні.

Україна, незважаючи війну з росією, зайняла 56 позицію у загальному рейтингу індексу глобалізації. У порівнянні з 23 роком, вона піднялася на 3 позиції і випередила Грузію – 63 місце, Молдову - 84 місце та Казахстан - 98 місце. Таким чином, як зазначає економіст–міжнародник Криштоф Офлаковський, «чутки про кінець глобалізації є передчасними» [35].

При аналізі глобалізаційних процесів тема нашого дослідження вимагає не обмежуватися тільки економічною сферою суспільства, так як обмін соціокультурними, етичними психологічним і соціальним досвідом та іншими цінностями, є теж вагомими аспектами глобалізації. Вони є не менш вагомими для суспільного прогресу, ніж досвід господарювання [17].

Соціальні та соціокультурні аспекти глобалізаційних процесів проявляються в ослабленні ролі традицій, соціальних зв'язків, подоланням етнічної обмеженості. Зазначені чинники що сприяють мобільності людей в географічному, соціокультурному та психологічному аспектах і зокрема проявляються і реалізуються через міжнародні міграційні процеси [30].

Важливе значення мають також екологічні аспекти глобалізаційних процесів. Вони характерні консолідацією зусиль світового співтовариства, ресурсів та координацію дій в екологічній сфері, проблеми якої виходять далеко за межі державних кордонів [21, с.304-307].

Позитиви та негативи соціально- економічної глобалізації. Глобалізація дала певні шанси окремим країнам розвиватися, оскільки вони можуть використовувати вже готові західні технології. Але поки ці технології запровадяться в третьому світі (хоча й приносячи, принаймні, мінімальний прибуток), в цей же час країни-лідери вже реалізують технологічні розробки наступного покоління. Таким чином, неважко зрозуміти, що в цій гонці науково-технічного прогресу можна виграти лише впроваджуючи власні розробки. Загалом варто відзначити серед колективних зусиль країн, ще розвиваються, їхню зростаючу активність щодо запровадження, нового міжнародного економічного порядку в ході глобалізаційних процесів [19]. Внаслідок високих темпів сучасної глобалізації, насамперед, в розвинених країнах світу, зростає розрив між ними та переважною більшістю інших країн планети, які все більше відстають від благополучних і ситих лідерів-глобалізаторів. Іде процес розшарування, як вважає французький науковець Гюї Нів, на тих, хто може користуватися плодами глобалізації, і тих, кому вони недоступні [19].

З територіальної точки зору, на думку дослідників, з відбувається розщеплення світу на розвинену глобальну «Північ» і глобальний «Південь», який розвивається. Отже, глобалізація — це не тільки відкриття державних

кордонів «слабких» суб'єктів глобалізації для «сильних» глобального світу, а й закриття кордонів «лідерів глобалізації» для усіх інших [7,с.389].

Ознайомившись з різними оцінками процесів економічної глобалізації, можемо зробити певні узагальнення:

- Експорт розвинених країн зростає значно більше, ніж експорт країн, що розвиваються. Відтак зростає розрив між багатими і бідними країнами.
- У країнах, охоплених глобалізацією, зростає опір переведенню капіталів та технологій в зони дешевої робочої сили, а також відкриттю власних ринків конкурентоспроможній продукції з інших країн.
- Глобалізація стає ареною жорстокої боротьби внаслідок нерівності в доходах, відсутності гарантій тривалої зайнятості, гостроти конкурентоспроможної боротьби.

Найбільший блага від глобалізації отримують країни, які хочуть використати сприятливі обставини свого одноосібного домінування в світі з метою якомога тривалішого збереження такого статус-кво. Недооцінюються регуляційні чинники держав і переоцінюються можливості саморегуляції глобальних економічних процесів на планетарному рівні, (що знайшло свій прояв, наприклад, у фінансовій кризі в Східній Азії в 1997 році [7, с. 256].

Соціальні аспекти глобалізаційних процесів теж мають свої позитивні та негативні риси. Наприклад, глобалізація хоча і принесла Заходу дивіденди, пов'язані науково-технічними досягненнями, вона також створила доволі серйозні проблеми не тільки в третьому світі, а й власне в країнах Заходу:

- соціальне розшарування, оскільки в постіндустріальному виробництві все визначає вузьке коло професіоналів;
- надмірну елітарність як організуючий принцип суспільного життя;
- ослаблення демократичних структур, інститутів громадянського суспільства;
- «комп'ютерне відчуження», коли у свідомості індивіда віртуальний світ витісняє реальний;

- зростання злочинності;
- забруднення інформаційного середовища фрагментованою, невпорядкованою інформацією тощо [25].

Соціальна глобалізація, на думку американського аналітика Мойсея Наїма включає в себе такі виклики і загрози як і економічна та політична. Це в першу чергу стосується регіонів та країн зокрема тих, що розвиваються, адже вони не адаптовані до таких змін. В своїй праці «П'ять війн глобалізації», він відзначає такі загрози як наростання корупції та відмивання грошей у офшорних зонах, незаконне використання інтелектуальної власності, поширення нелегальної міграції людей розповсюдження наркотиків тощо[41].

Томас Фрідман, американський журналіст і політолог, додає до негативного впливу глобалізації на соціальні процеси такі проблеми як втрату національної, культурної, релігійної ідентичності та нерівномірність глобалізації та її погану керованість [27]. Також до інших соціальних викликів глобалізації можна віднести поширення екстремізму та тероризму, транснаціональну організовану злочинність, незаконну міграцію, торгівлю людьми. В умовах швидкого розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій сюди можна віднести і кіберзагрози.

Ще одним важливим соціально-економічним викликом глобалізаційних процесів стала масова міжнародна міграція в XX- XXI ст. Масова міжнародна міграція була складовою частиною глобалізаційних процесів на всіх її етапах, але набули масштабного інтенсивного характеру в др. пол. XX ст.. Масова міграція стала типовою характеристикою сучасного глобального світу. Зокрема, в економічно розвинутих країнах Західної Європи з сер. XX – поч. XXI ст. по своєму масштабу вона набула безпрецедентного характеру. Міграційні процеси, як справедливо зазначають фахівці, несуть за собою низку соціально–економічних, демографічних, соціокультурних загроз і викликів [3, с. 334]. Українські науковці з цього приводу констатують, що міграційні процеси включають в собі значні ризики як для держав, так і для окремих людей. Вони ослабляють етнічну складову населення країни-

реципієнта, її систему соціального забезпечення, традиційного способу життя, загострення криміногенної ситуації в місцях компактного проживання мігрантів, складають загрозу національній безпеці, породжуючи такі явища як екстремізм та тероризм. Це також приводить до таких негативних процесів як зміни етнічного складу та етнокультурного середовища, деконсолідації гомогенного суспільства країни-реципієнта, загострення конкуренції на ринку праці між мігрантами та корінними мешканцями, зниження заробітної праці за рахунок появи дешевої робочої сили. В цілому це приводить до міжетнічних конфліктів та ксенофобії [33].

Це яскраво засвідчує досвід економічно розвинутих західноєвропейських національних держав, де міграційні процеси стали причиною низки проблем, насамперед соціокультурного характеру. Отож, замість економічної вигоди (дешевої робочої сили) європейські держави отримали серйозні проблеми як політичного, соціокультурного так і демографічного характеру. Відбулося те, про що писав в своїй праці «Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку» знаменитий американський політолог С. Гантінгтон [5]. Він акцентує на тому, що в європейські країни в основному прибувають вихідці з «незахідних», азійських та африканських суспільств, в своїй переважній більшості представники ісламської цивілізації. Мігранти з цих регіонів не інтегруються (і не прагнуть цього робити) в соціокультурне середовище країн, що їх прийняли [5, с. 251].

Більше того, внаслідок зазначених міграційних процесів в країнах ЄС виникли анклавні населення азійського та африканського походження. Вони не долучаються до соціокультурної асиміляції у державах – реципієнтах, що і стало причиною соціально-політичних конфліктів у цих країнах [3, с.339]. Нерівномірність процесів глобалізації по-різному проявляється в різних сферах (економічній, політичній, культурній та ін.), на різних континентах та в окремих країнах. Таким чином, як можна побачити з усього наведеного вище, глобалізація має свої переваги і недоліки, які потребують подальшого вивчення і аналізу. Для когось глобалізація - «плюс», для когось - «мінус».

2.2. Глобалізація як чинник трансформації політичних процесів сучасності.

Виходячи з проблематики нашого дослідження, ми вважаємо, що розгляд глобалізаційних процесів у політичному житті необхідно, в першу чергу, розпочати з точки зору міжнародного політичного процесу, зокрема міжнародних відносин.

Міжнародний контекст глобалізаційних процесів у політичній сфері в дослідниках в основному розглядається у зв'язку зі зменшенням повноважень і ролі в міжнародних відносинах національних держав із одночасним зростанням впливу транснаціональних організацій.

Укладення Вестфальського миру (1648 р.) сприяло формуванню державно-центристської політичної системи світу, в основу якої були покладені ідеї національної держави. У результаті національна держава перетворилася на певну первинну одиницю побудови політичної системи світу. Таким чином, в основі цієї політичної системи, а відтак і світового порядку, були централізовані державні і міжнародні відносини, засновані на європейському розумінні міжнародного права, політичних інститутів і процесів [26,с. 52] .

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) сприяють значній еволюції державно-центристської моделі світу, коли територія і відстані починають відігравати меншу роль у суспільному житті. З одного боку, можливість здійснення швидкого зв'язку між людьми розширює кордони країн. З іншого боку - обмежує комунікацію між ними, охоплюючи через Інтернет окремі соціальні або корпоративні групи. Ці нові спільноти і форми ідентичності все активніше втручаються в сучасні міжнародні відносини, стають суб'єктами цих відносин [10.с.170].

Загальносвітові глобалізаційні процеси, як і розширюють коло акторів міжнародних відносин, так і посилюють взаємозалежність в усьому світі і демонструють тенденції до загальносвітового устрою. Це зрештою привело до появи у науці поняття «глобальний світовий порядок» [14, с. 170].

Загалом термін «світовий порядок» одним із перших використав Хедлі Булл, який розумів під ним не міжнародний порядок серед держав, а порядок серед усього людства як цілого, коли захищаються такі фундаментальні речі, як виживання, істина і власність. Отже, він вважав, що світовий порядок морально йде попереду порядку серед держав і є більш фундаментальним [14, с. 171].

Кен Бус, користуючись терміном «світовий порядок», стверджує, що ми живемо у глобальній політичній системі з часів створення європейської державної системи. Але нині, вважає він, маємо можливість створити світовий порядок нового типу. Головними проблемами цього нового світового порядку, є визначення меж і здійснення організації політичного співтовариства [37, с.123]

На думку ряду науковців [14, с. 127], концепції демократії і прав людини можуть бути основою для створення нового світового порядку, вони мають універсальне значення і не є надбанням лише західної культури. Основою для якісно іншого світового порядку є глобалізація фізичних комунікацій, рівноправ'я кількох світових мов, вихід на передній план універсальних образів і символів, що створює універсальну сучасну історію, наукова культура, що захищає емпіричну наявність, занепад територіального принципу, загроза глобального громадянського суспільства та суспільство держав. До спільних засад цих понять зараховують міжнародні економічні обміни (які виявляються у формуванні єдиного світового ринку), науково-технічні досягнення (особливо в інформаційно-комунікаційній сфері), політичні структури, інтереси, цінності тощо.

На різних етапах всі ці чинники відіграють різні ролі, і в цьому зв'язку науковці запропонували використовувати такі виміри міжнародного (глобального) світового порядку:

- горизонтальний вимір, коли розглядаються відносини між головними акторами міжнародних відносин;

- вертикальний вимір, який представлений відносинами між сильними і слабкими акторами.
- функціональний вимір, коли різноманітні чинники (дипломатія, стратегія поведінки акторів міжнародних відносин, моральні і політичні цінності лідерів, діяльність приватних суб'єктів міжнародних відносин та ін.) можуть грати стабілізаційну або деструктивну роль у підтриманні або дестабілізації міжнародного порядку [37, с. 202-204] .

На нашу думку, тут варто додати ще й ідеологічний вимір, коли стосунки між суб'єктами міжнародних відносин детермінуються політичними, релігійними та іншими чинниками, визначають характер міжнародної взаємодії або протистояння.

Позаяк міжнародний порядок як ядро світового порядку, вищезгадані виміри можуть використовуватися і при дослідженні особливостей становлення світового порядку. Досліджуючи глобалізаційну проблематику, можна констатувати, що новий світовий порядок по суті є глобальним світовим порядком.

Проблема кризи суверенітету держав-націй корелюється з кризою реалізму як концепції міжнародних відносин. В основі теорії реалізму, лежать такі основні чинники як :

- ідеї: державної влади, національного інтересу, раціональної поведінки і безпеки;
- концепції: балансу влади, коаліційної поведінки, теорії гегемонії, кооперації на основі взаємних інтересів;
- основні світові цінності: стабільність і певною мірою збалансований мир [26, с.52].

Проте, сучасні представники реалістичного напрямку в теорії міжнародних відносин, зокрема К. Вольц та Р. Гілпін, переконані, що провідний вплив на міжнародні відносини є і буде залишатися за державою. Вони вбачають головним наслідком глобалізаційних процесів формування глобальної

міжнародної системи. Системність у цьому контексті розглядається ними як наявність певних управлінських закономірностей, що приховані за хаотичними подіями і неузгодженою поведінкою гравців міжнародної арени [23].

На думку Ф. Константена, саме легітимні уряди зрештою і є вищою владою на міжнародній арені, а «глобальна система» є більш-менш структурованою сукупністю держав і міжурядових організацій, що покликані керувати протиріччями між ними. Однак, можемо констатувати, що глобалізація загалом підриває основи реалістичної концепції міжнародних (себто міждержавних) відносин, оскільки поняття суверенітету держави, як основного політичного актора, втрачає, а можливо і набуває нового змісту в сучасному глобалізаційному світі [23].

На відміну від міжнародників-реалістів, прихильники концепції транснаціоналізму, зокрема відомий американський політолог Джордж . Розенау вважає, що процеси глобалізації підривають монополію держав на визначення світової політики, розмивають державний суверенітет, кордони і т. ін. Глобальний світовий порядок розглядається ним як взаємодія внутрішніх і зовнішніх чинників, що має тенденцію виходу за межі національних держав і порушення їх територіального суверенітету. Як один із фундаторів цієї концепції, Дж. Розенау, розглядає два протилежних світи: державно-центрований світ і мультицентрований світ, які протистоять один одному[42]. В цілому, майже всі дослідники глобалізаційної проблематики вказують на кризу суверенітету національної держави, яка знаходиться під тиском трьох основних чинників:

- економічних (глобалізації ринку, транснаціонального виробництва в особі ТНК і ТНВ, нових інформаційно-комунікаційних технологій);
- певною перевагою універсальних прав людини, які підтверджуються більшістю держав, над національним суверенітетом;
- зростанням владного впливу т. зв. «транснаціонального громадянського суспільства», яке дедалі частіше стає більш активним, ніж внутрішньо-

національні політичні сили [23]. Отже, глобалізація збільшує владну вагу (вплив) таких акторів міжнародного життя, як індивіди, фірми, транснаціональні неурядові організації.

У політичному плані логіка світового порядку, на думку науковців [14; 37] має формувати співтовариство, забезпечувати безпеку і емансипацію, описується дослідниками глобалізаційних процесів як глобальне «співтовариство співтовариств» за умов ослаблених держав. Останні мають делегувати свої повноваження локальним групам і глобальним функціональним організаціям [23]. У логіці розвитку міжнародних відносин, глобалізація виступає процесом переходу від гоббсівської моделі взаємодії суверенних держав (на основі реалізації національних інтересів) - через етап «об'єднаних націй» - до нового світового порядку, моделі якого розповсюджуються від анархії до космополітичної демократії [23]. У цьому зв'язку виділяють новий світовий порядок економічної, політичної, соціальної та інформаційної сфер суспільства, які пов'язані між собою і системно визначають зміст і архітектуру світової суспільної сфери, що реалізована в площині міжнародних відносин у формі світового співтовариства [37].

Найвпливовішим глобальним гравцем (після США) на світовій політичній арені і досі є об'єднана Європа - Європейський Союз. З усіх інших світових регіонів ЄС найбільше підійшов до створення глибоко інтегрованої єдності держав із спільною наднаціональною системою керівництва, спільною політикою, спільною обороною, спільною валютою і єдиним економічним та соціальним простором. Все це, безумовно, робить у сучасних міжнародних відносинах Європейський Союз провідним гравцем глобального світу. Від нього суттєво залежить вирішення найважливіших міжнародних проблем на європейському континенті та в усьому світі. Саме європейська інтеграція найвідчутніше, ніж всі інші інтеграційні утворення, накладає свій відбиток на структурне формування нового світоустрою, хоча й долаючи найгостріші суперечності між децентралізованими та централізованими тенденціями свого економічного, політичного, соціального і духовного розвитку. Оскільки в

політико-правовому контексті країни Європейського Союзу найбільше зробили на шляху до інтеграції в рамках світового досвіду, на наш погляд, то, вивчення політичних (у тому числі виборчих) технологій, напрацьованих тисячолітнім політичним досвідом Європи, є надзвичайно корисним з точки зору новостворюваних політичних та інших структур глобальної держави. Відтак усі згадані вище політичні структури було запроваджено, зокрема, у більшості країн, які належать до східного типу політичної культури. Разом з тим слід визнати, що цей процес супроводжувався часом зовсім іншим внутрішнім наповненням діяльності цих політичних структур, відповідно до цивілізаційно-територіальної приналежності, релігійного підґрунтя, ментальності місцевого населення. Паралельно відбувався і процес запровадження в країнах Заходу релігійних та культурних цінностей Сходу, який є місцем народження провідних світових релігій, що поширилися по всьому світу. Отже, можемо констатувати, що ядром світового порядку є міжнародний порядок.

Однак, як ми вже раніше зазначали, міграційні процеси як складова частини глобалізації, суттєво вплинули на внутрішньополітичне життя провідних національних країн ЄС, зокрема на трансформацію їхньої політичної системи. В першу чергу це стосується інституту політичних партій та їхнього електорального поля. Зазначені трансформаційні тенденції проявилися у зростанні підтримки корінним населенням цих країн праворадикальних партій. У Європі нині діють ряд праворадикальних партій, які періодично здобувають голоси на виборах та обираються в органи законодавчої і виконавчої влади. Антиіммігрантська риторика стала однією із головних у передвиборчих програмах та гаслах зазначених партій і знаходить значну підтримку електорату. Як зазначають науковці, «одна із головних причин виникнення правих популістських політичних партій у Європейському Союзі – виникнення нового соціально-політичного поділу між глобалізованою постмодерністською елітою і простими громадянами національних держав (конфлікт «глобалізовані еліти – антиглобалістично налаштовані маси»)» [20]. Серед основних причин

популярності праворадикальних партій в ЄС є міграційні процеси, поява нового соціально-політичного поділу по лінії «глобалізація – антиглобалізація». Прихильники праворадикальних ідеологій протиставляють глобалізації в її цивілізаційному, соціокультурному вимірі - ідею національної ідентичності, виявлену в етнічно-культурному націоналізмі [20]. Тобто, як бачимо, глобалізація формує страх розмивання національно- культурної ідентичності, появу етноцентричних настроїв у суспільстві.

Таким чином, глобалізаційні процеси в сфері економіки проявляються в об'єднанні економік в єдину світову економічну систему з спільним ринком та єдиними нормами та правилами економічних відносин, вільному русі капіталу та фінансів. Міжнародні економічні відносини та зв'язки стали основою існування світової економічної системи. Формування нової світової економічної системи відбувається на основі трансформації приватної власності у форми суспільної і глобальної власності.

Економічні процеси глобалізації носять суперечливий характер, що призводить до позитивних та негативних наслідків як для країн-лідерів (глобалізаторів), так і для країн-аутсайдерів (об'єктів) глобалізації.

Соціальні аспекти глобалізаційних процесів теж мають свої позитивні та негативні риси. Глобалізація хоча і принесла економічні дивіденди країнам глобалізаторам, але вона також створила доволі серйозні проблеми в соціальній та соціокультурній сфері, можливість втрати національної, культурної, релігійної ідентичності, поширення екстремізму та тероризму, транснаціональну організовану злочинність, незаконну міграцію, торгівлю людьми, кіберзагрози тощо.

У політичній сфері міжнародний контекст глобалізації характерний зменшенням повноважень і ролі в міжнародних відносинах держав-націй і одночасним зростанням впливу міжнародних урядових, неурядових та транснаціональних організацій. Менеджмент глобальних корпорацій (ТНК, ТНБ) своїми інтересами зростається з державним менеджментом

найпотужніших в економічному, політичному, військовому, інформаційному плані країн. Глобалізація збільшує владну вагу (вплив) таких акторів міжнародного життя, як індивіди, фірми, транснаціональні неурядові організації.

Міграційні процеси як складова частини глобалізації, суттєво вплинули на внутрішньополітичне життя провідних національних країн ЄС, та трансформацію їхньої політичної системи. Це проявилось проявилися у зростанні підтримки корінним населенням цих країн праворадикальних партій, які завойовують підтримку виборців антиіммігрантською риторикою, нагнітання страху щодо розмивання і втрати національно-культурної та релігійної ідентичності. Також, у контексті міграційної проблеми, необхідно згадати і останні президентські вибори в США, де антиміграційна риторика Д. Трампа зіграла важливий фактор у його передвиборчій кампанії.

РОЗДІЛ 3

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В СВІТОВІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

3.1. Україна в контексті сучасних глобалізаційних процесів:

перспективи та виклики

Особливістю становлення України в глобалізованому світі в основному є два основні чинники:

1) відсутність історичного проміжку часу для будівництва повноцінної демократичної національної держави;

2) випробування глобалізацією, маючи недосконалі державні інститути. Наприклад, західні держави (США, Європейський Союз тощо) самі значною мірою визначають зміст, темпи і правила глобалізації, хоча й тут не все так просто. Якщо відштовхуватися від американського розуміння глобалізації (Ф. Фукуяма, З. Бжезинського) [1;] [2;], українського вченого і політика О. Білоруса [7] та ін., безперечно, першу роль відіграють США та їхні союзники з НАТО. На даний історичний момент це певною мірою відповідає дійсності. Так само, як і модель моноцентричної глобалізації, яка всебічно обґрунтовується ідеологами США і країн Заходу [41]. Ті ж самі американські дослідники не обходять увагою Україну в своїх геополітичних розвідках. Наприклад, С. Гантінгтон вважав її «роздвоєною» країною між двома опозиційними цивілізаціями [5], З. Бжезинський називав появу незалежної України однією з найбільших геополітичних подій ХХ століття [2], а Г. Кіссінджер вважав за необхідне підтримувати незалежну Україну для «урівноваження» Росії в Європі [13]. У будь-якому випадку і вітчизняні і зарубіжні дослідники віддають належне об'єктивній неординарності і потенціалу України, що за умов належного управління може посісти достойне місце у світі, що глобалізується.

До речі, спільні з Україною проблеми непростого пристосування до процесів глобалізації мають нові незалежні держави з постсоціалістичного простору – Чехія, Словаччина, Польща, Угорщина, Болгарія, Румунія, Словенія та інші [36].

Україна з її великим економічним потенціалом і як одна з найбільших європейських держав не може бути осторонь від глобалізаційних процесів, а також регіональної інтеграції. Очевидно, що наша держава стала об'єктом і суб'єктом глобалізаційних процесів початку її незалежності, коли такі її сфери як економічна та суспільно-політичні стали відкритими для світу. Адже в перспективі глобалізація створює умови для успішного подолання проблем соціального-економічного та політичного характеру.

Здобувши незалежність, Україна проголосила свої наміри інтегруватися в глобалізаційні процеси. Це надавало б їй з одного боку, скористатися позитивними аспектами глобалізації, але з другого боку – вона ставала і відкритою до її викликів.

Як показує наш аналіз, входження України у міжнародну економіку відбувся двома основними шляхами:

1. інтеграцією до існуючих світових глобальних структур;
2. налагодженням двосторонніх відносин з сусідніми регіонами та державами [11].

Україна як повноцінний суб'єкт світового господарювання за період становлення незалежності брала активну участь в інтеграційних процесах, насамперед європейської вектору. Так, на сьогодні Україна є членом:

1. ГУАМ - Угоди про економічне співробітництво, створеної чотирма європейськими країнами;
2. ЧЕС - Чорноморського економічного співробітництва, створеного одинадцятьма країнами чорноморського регіону;
3. ЦЕІ - Центральноєвропейської ініціативи, створеної п'ятнадцятьма європейськими державами [16]. Важливим у цьому аспекті стало і те, що зазначені об'єднання за характером своєї діяльності є більше економічними аніж інтеграційним угрупованнями.

Україна стала членом МВФ (Міжнародного валютного фонду) і Світового банку (СБ) з вересня 1992 р., а з жовтня 1994 р. стала реципієнтом цих головних, інституцій, що визначають процеси глобалізації. Але значно пізніше,

лише в 2005 році, Радою міністрів ЄС Україна була офіційно визнана країною з ринковою економікою. Пізніше, у 2006 році це визнав і сенат США та підтвердило Міністерство торгівлі США. Таким чином, розширення участі України у міжнародних глобалізаційні економічні процеси затягнулося, на відміну від динаміки виходу на світову політичну арену[13].

Причинами відставання України в процесах економічної інтеграції , як справедливо вважають науковці, були «невизначеність з процесами приватизації та роздержавлення і ринкового реформування» [12].

Новий статус України в глобальному господарстві означав, що світове співтовариство вбачало в Україні наявність таких фундаментальних для ліберальних економік ознак як:

- законодавчого забезпечення і реальної реалізації непорушного права приватної власності;
- не втручання держави на у процеси ціноутворення;
- наявність в країні національної вільноконвертованої валюти;
- зарубіжні інвестори захищені державою у своїх правах;
- взаємовідносини між працедавцями та найманими працівниками базуються на договірній основі [13].

У листопаді 2006 р. США скасували поправку Джексона–Веніка, прийняту ще в часи «холодної війни» і таким чином між Україною і США остаточно були ліквідовані перепони у фінансово-торгових відносинах. В травні 2008 р. Україна ввійшла до складу СОТ. Отож, Україна повністю інтегрувалася у процеси економічної інтеграції у світове співтовариство і стала повноправним об'єктом глобалізаційних економічних процесів та їх активним учасником [13].

Зазначимо, що така самостійна економічна діяльність України в глобальний світовий простір постійно наражалася на опір росії. Адже рф завжди вважала Україну своєю сферою впливу, не тільки політичного та соціокультурного, а й економічного. Росія вдавалася як до відкритого, так і прихованого тиску.

Важливою подією входження України в світові глобалізаційні процеси стало підписання Угоди про асоціацію з ЄС. [31] По своєму значенні, можна вважати,

що цей міжнародний документи є наймасштабніший із міжнародних угод, які укладала колись незалежна Україна. Його зміст стосується економічної, соціальної та суспільно-політичної сфер життя українського суспільства. А його економічна частина повністю охоплює всі основні галузі української економіки. Угода дозволяє адаптувати економіку України до економіки ЄС на основі лібералізації руху капіталів, товарів та сфери послуг [31]. Важливим етапом процесу входження України до членства в ЄС стало і те, що 23 червня 2022 року Рада ЄС прийняла рішення про надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. Це означає, що вона офіційно розпочинає процес переговорів щодо вступу України в ЄС.

Як ми вже зазначали у попередньому розділі, Україна, згідно даних останнього рейтингу аналітичного центру «Ініціативи з глобалізації *DHL* в Центрі майбутнього менеджменту ім. Стерна при Нью-Йоркському університеті», який займається дослідженням глобалізаційних економічних процесів, незважаючи війну з росією, зайняла 56 позицію у загальному рейтингу індексу глобалізації. У порівнянні з 23 роком, вона піднялася на 3 позиції і випередила Грузію – 63 місце, Молдову - 84 місце та Казахстан - 98 місце [35].

Ріст українського індексу у зіставленні з попередніми роками, став можливим через суттєвий прогрес у сферах інформації та культурної співпраці [35]. Проте, в порівнянні з країнами ЄС [35], рівень індексу залучення України до світових глобалізаційних процесів залишається ще недостатнім, враховуючи її економічний, демографічний та політичний потенціал. Це пояснюється такими факторами як недостатньо окреслене українськими політичними елітами моделі соціально-економічного розвитку та керованості соціально-економічними процесами, частковою відсутністю стабільної правової системи та чітко визначеної програми сходження у міжнародні економічні структури. Ну і звичайно, повномасштабною війною, яку розгорнула росія проти нашої країни.

У попередніх розділах нашої роботи вже зазначалося, що глобалізаційні економічні процеси характерні неоднозначним впливом на національні економіки. Вони включають в себе двоякий фактор. Так, з однієї сторони,

глобалізаційні процеси розширюють спроможності окремих країн в плані використання та оптимального синтезу різних економічних ресурсів, зокрема щодо їх більшої ефективності для участі у міжнародному поділі праці. З іншої сторони— глобалізаційні процеси, водночас ,викликають реальні загрози для них. Таким чином, з одного боку, Україна має шанси використати переваги глобалізації, але з іншого боку вона стає доступною, відкритою для вимірів глобалізаційних та викликів та загроз.

Зазначимо, що негативні виклики глобалізаційних процесів для України, які можуть загрожувати її національним інтересам, стали предметом дослідження та численні публікації українських науковців. Вони показують, що найважливішим соціально-економічним результатом глобалізаційних процесів є можливе збільшення невідповідності в рівнях соціально-економічного розвитку України та провідних розвинутих країн Заходу, т.зв. країн «золотого мільярда» [4]. Сутність цієї суперечливості, про що вже відзначалося раніше, проявляється в тому, що в глобалізаційних процесах збільшується нарощування капіталів та інших матеріальних ресурсів економічно найрозвиненіших держав світу, що веде до віддалення країн, які розвиваються (до останніх можна віднести і Україну). Це може привести до економічного послаблення України і її конкурентоздатності на світовому ринку. Також внаслідок глобалізаційних процесів можуть постраждати і українські товаровиробники, враховуючи і те що нерідко самі ж українці більше надають перевагу закордонним товарам, мотивуючи це нижчою ціною та вищою якістю [22].

Побічним і важливим аспектом глобалізаційних процесів є офшоризація фінансів, а відтак і зростання тіньової економіки, що нерідко веде до криміналізації економічної діяльності та зростання корупції.

В соціальному аспекті важливим викликом для України в процесі її інтеграції в рамках глобалізації є демографічна ситуація. Адже під впливом глобалізації, Україна включилася у світові міграційні процеси. Вони впливають на її соціально-економічні та демографічні показники всередині країни і цей чинник, на жаль, є нерідко негативним.

Міграційні процеси мають двоякий характер – з одного боку Україна стала донором робочих рук для розвинутих країн Європи та Америки. А з іншого, боку цей демографічний вакуум можуть заповнити мігранти з інших країн, в основному азійських. Будучи носіями інших соціокультурних цінностей, небажання вливатися в культурне середовище нової країни проживання, як показує досвід країн західної Європи, зокрема Франції, це може привести до негативних наслідків як в національній культурі та світогляді, так і в політичній сфері [3 ; 30; 33]. Іншими соціально-економічними викликами для України можуть стати і поширення транскордонної організованої злочинності, наркобізнесу, торгівлі людьми, кіберзагрози. Враховуючи «пять війн» (загроз) глобалізаційних процесів вже згадуваного нами американського науковця Мойсея Наїма [41], практично за всіма п'ятьма загрозами Україна входить до групи країн-«антилідерів». Це стосується обсягів нелегальної міграції, відмивання грошей, свободи від корупції та інших чинників.

В політичному аспекті необхідно відзначити, що з кожним роком, ще з довоєнного часу зростає вплив і міжнародних політичних структур на Україну, звужуючи владні політичні інститути свої повноваження, що можна трактувати як обмеження державного суверенітету загалом [26, с.54].

Чи перешкодила російсько-українська війна процесу інтеграції України в глобальні структури? З цього приводу фахівці НІСД (Національного інституту стратегічних досліджень) констатують, що «повномасштабне збройне вторгнення РФ в Україну в 2022 р. спричинило глобальний шок, тому що ознаменувало собою різке закінчення тридцятирічного періоду глобалізації та системи міжнародного співробітництва» та призвело до виникнення найгострішої безпекової кризи у Європі з часів Другої світової війни [39].

Наслідки російсько-української війни, які безпосередньо впливають на глобальні тенденції, спонукатимуть до створення засад нового європейського порядку». В свою чергу, фахівці Королівського інституту міжнародних відносин Chatham House у дослідженні «Сім способів, якими війна росії проти України змінила світ» [40], зазначили, що «російсько-українська війна змінила діяльність

провідних держав у безпекових та оборонних конфігураціях, геополітичних альянсах, перспективи та зміни в глобальних ланцюгах постачань та у функціонуванні світової енергетики» [40]. Адже глобалізований світ, який до війни був тісно пов'язаний між собою, і де Україна була світовим експортером продовольства, а росія енергоносіїв, спричинила зміни в постачанні та логістиці на глобальному рівні. Причиною цього стало те, що санкційна політика демократичних країн в рамках підтримки України, часткова ізоляція росії із-за санкцій, змусили держави Європи шукати інші як продовольчі, так і енергетичні ринки [40].

З цим твердженням погоджується і американський науковець Себастьян Ґаліані [38], аналізуючи як російсько-українська війна змінила економічні та бізнесові перспективи держав, регіонів та світу в цілому. Він зазначає, що «війна завдала сильного удару не тільки економіці України, але і світовій, що привело до зростання цін та інфляції» [38] і виділяє наступні фактори:

1. Деформувалася торгівля між сусідніми регіонами.
2. Війна спричинила геополітичну напругу, яка в свою чергу спричинила непевність інвесторів, бізнесу та погіршення фінансових умов в цілому світі.
3. Поряд з негативними наслідками, війна в Україні здатна також корінним чином трансформувати світовий геополітичний та економічний порядок:
 - переосмислення енергетичної торгівлі;
 - зміну ланцюгів постачання, переоцінку валютних резервів;
 - геополітична напруженість збільшує ризики економічної фрагментації у торговельній та технологічних сферах [38].

Європа та суміжні з нею регіони в перспективі стануть епіцентром цих змін, так як російська рецесія і санкції сформують нове фінансове та бізнес-середовище [38].

Зазначені чинники з огляду на реалії, політичну та економічну вагу України на міжнародній арені мають бути враховані у зовнішньополітичній та зовнішньоекономічній діяльності нашої держави в світі, що знаходиться у процесі глобалізаційної динаміки.

Підсумовуючи констатуємо, що на даний час, особливо в умовах війни Україна не є активним та впливовим суб'єктом глобалізації і належить в цьому плані скоріше до регіональних держав. Це впливає з рівня її соціально-економічного розвитку та місцем і роллю в сучасній світовій політичній та економічній системі. Тому після закінчення війни важливою проблемою для України стане активізація пошуків дієвих засобів та механізмів і взаємозв'язків із глобалізованим світом. В противному разі вона може залишитися лише об'єктом глобалізації, впливу «країн-глобалізаторів».

Разом з всіма позитивними аспектами глобалізаційних процесів, Україна повинна водночас і протистояти глобалізаційним викликам. Для цього вона має досить потужний людський і науково-технічний потенціал. Необхідність реакції на виклики і загрози, вимагає від України відповідно корекції та змін до стратегій розвитку, вироблення ефективних механізмів управління глобалізаційними процесами. Вирішенням викликів глобалізації для України мають передбачати також створення належної ефективної інституційної системи, здатної адекватно реагувати на проблеми.

ВИСНОВКИ

Сучасні глобалізаційні процеси є закономірними і водночас суперечливими, мають глибоке історичне коріння і характеризуються стійкими тенденціями до загальносвітової, міжцивілізаційної інтеграції в політичній, економічній, соціальній, культурній, інформаційній сферах.

В загальному, в сучасній науці виокремилися в основному три погляди щодо сутності глобалізації:

1. підхід «гіперглобалістів». В основі цього підходу є теза, що теперішня глобалізація віддзеркалює собою абсолютно нову модерну епоху в розвитку людської спільноти.
2. підхід «скептиків». В основі цього підходу є теза, що глобалізаційні процеси сучасності – в основному міф. Подібні процеси сьогодення включають в себе і ґрунтовні історичні коріння, а і тепер є ширшим продовженням колишніх багатовікових тенденцій.
3. підхід «трансформаціоналістів». Він базується на тезі про те, що сучасний світ справді переживає змістовні якісні зміни в глобальному масштабі. Водночас зазначені зміни включають в себе також і глибокі історичні коріння і в сукупності, не виключають цивілізаційне, етнонаціональне розмаїття соціокультурних і економічних форм.

Основними передумовами процесу глобалізації стали виробничо-технологічні, економічні, інформаційні, організаційні, науково-технологічні, соціально-культурні та політичні чинники.

Першим етапом глобалізаційних процесів розпочався з середини XIX ст., коли європейська охопила світовий масштаб. Адміністративно-територіальною, економічною та технологічною основою першого сучасного етапу глобалізації, стала глобальна Британська імперія з її колоніальною адміністрацією, фінансовою системою та глобальними комунікаціями (військовим і торговим флотом, мережами підводних телеграфних та телефонних кабелів). Цей етап завершився початком I світової війни.

Причиною його завершення стало введення обмежень, що є природним для економіки воєнного часу.

Другий етап глобалізації відбувся в 70-х років XX ст. на основі революційних змін в інформаційно-комунікаційних технологіях, які сприяли економічному зростанню. На цьому етапі глобалізаційні процеси вже були формально були визнані міжнародним співтовариством. На другому етапі сучасних глобалізаційних процесів домінуючим стали США, на відміну від першого етапу, при якому домінувала Британія (*Pax Britannica*).

Третій етап глобалізації розпочався з кінця 90-х рр. XX ст. Його також можна назвати як назвати «інтернет-глобалізацією» або «цифровою глобалізацією» при якому зростають масштаби транскордонних цифрових операцій і віртуальних послуг.

Проаналізовані нами різні підходи та концепції щодо глобалізації, можна виокремити декілька загальних аспектів з якими згодні різні школи в контексті сучасних глобалізаційних процесів:

1. Об'єднання економік в єдину світову економічну систему з спільним ринком та єдиними нормами та правилами економічних відносин, вільному русі капіталу та фінансів. Міжнародні економічні відносини та зв'язки стали основою існування світової економічної системи.
2. Обмеження функцій і ролі держави при одночасному зростанні сфер впливу та ролі наддержавних організацій і транснаціональних корпорацій і компаній, Світової організації торгівлі (СОТ), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Транснаціональних банків (ТНБ);
3. Формування єдиного міжнародного співтовариства, ґрунтованого на взаємозалежності держав та і регіонів світу в основних сферах суспільної життєдіяльності;
4. Універсалізація міжнародного простору на основі західних соціокультурних та демократичних цінностях, змінюється роль людських ресурсів та їх інтелектуальної складової.

5. Існування всесвітньої інформаційної мережі Інтернет і на її базі новітніх медіа-технологій;

В економічному аспекті глобалізаційні процеси призводить до позитивних та негативних наслідків як для країн-лідерів (глобалізаторів), так і для країн-аутсайдерів (об'єктів) глобалізації.

Позитивом для країн-глобалізаторів є формування всесвітньої системи управління суспільною сферою (економічною, політичною, соціальною і духовною сферами суспільства), яка використовується ними для нав'язування домінуючих неоліберальних цінностей, глобального планування і довгострокового перерозподілу світових ресурсів, ринків збуту тощо.

Негативні наслідки глобалізації для країн-глобалізаторів полягають у поглибленні глобального конфлікту між промисловим капіталом (реальна економіка) і фінансово-спекулятивним капіталом (віртуальна економіка).

Для країн-аутсайдерів глобалізації позитивом є залучення до світових цивілізаційних і культурних надбань і цінностей, можливість використання новітніх технологій, вироблених країнами лідерами глобалізації.

До негативних наслідків для країн-аутсайдерів глобалізації можна віднести посилення неоколоніальної залежності від країн та корпорацій-глобалізаторів, а в політичному аспекті - втрату національного суверенітету та культурної ідентичності.

Соціальні аспекти глобалізаційних процесів теж мають свої позитивні та негативні риси. Глобалізація хоча і принесла економічні дивіденди країнам глобалізаторам, але вона також створила доволі серйозні проблеми в соціальній та соціокультурній сфері, можливість втрати національної, культурної, релігійної ідентичності, поширення екстремізму та тероризму, транснаціональну організовану злочинність, незаконну міграцію, торгівлю людьми, кіберзагрози тощо.

У політичній сфері міжнародний контекст глобалізації розглядається у зв'язку зі зменшенням повноважень і ролі в міжнародних відносинах держав-

націй і одночасним зростанням впливу міжнародних урядових, неурядових та транснаціональних організацій. Глобальна комунікація в особі супутникового телебачення та Інтернету кардинально змінює зміст географічних понять в контексті адміністративно-територіального устрою та міждержавних кордонів. Менеджмент глобальних корпорацій (ТНК, ТНБ) своїми інтересами зростається з державним менеджментом найпотужніших в економічному, політичному, військовому, інформаційному плані країн. А загалом можемо констатувати, що формування нової світової економічної системи відбувається на основі трансформації приватної власності у форми суспільної і глобальної власності. Глобалізація збільшує владну вагу і вплив таких акторів міжнародного життя, як індивіди, фірми, транснаціональні неурядові організації.

Загальносвітові глобалізаційні процеси, як і розширюють коло акторів міжнародних відносин, так і посилюють взаємозалежність в усьому світі і демонструють тенденції до загальносвітового устрою. Це зрештою привело до появи у науці поняття «глобальний світовий порядок».

Міграційні процеси як складова частини глобалізації, суттєво вплинули на внутрішньополітичне життя провідних національних країн ЄС, та трансформацію їхньої політичної системи. Це проявилось проявилися у зростанні підтримки корінним населенням цих країн праворадикальних партій, які завойовують підтримку виборців антиіммігрантською риторикою, нагнітання страху щодо розмивання і втрати національно-культурної та релігійної ідентичності.

Зазначені чинники з огляду на реалії, політичну та економічну вагу України на міжнародній арені мають бути враховані у зовнішньополітичній та зовнішньоекономічній діяльності нашої держави в світі, що знаходиться у процесі глобалізаційної динаміки. Науковці ще й досі не підійшли до змістовного розкриття глибинної суті й можливих економічних, політичних, соціальних, гуманітарних, інформаційно-комунікаційних та соціально-психологічних наслідків глобалізації, що актуалізує дослідження цих проблем.

Перспективи для подальшого дослідження глобалізації процесів як чинника соціально-економічних та політичних трансформацій сучасного світу полягають у аналізі глобалізаційних процесів в контексті формування нового біполярного світу та протистояння демократії з одного боку (ЄС, США, Канада, Великобританія та інші провідні демократії) та автократії (росія, Китай, КНДР, Іран та інші) з другого боку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бебик В. Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика: Навч. посібник / В. М. Бебик, С. О. Шергін, Л. О. Дегтерьова. Київ: Університет «Україна», 2006. 208 с.
2. Бжезінський З. Україна у геостратегічному контексті. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2006. 102 с.
3. Білошицький С. В. Міграційні процеси у провідних країнах ЄС: соціокультурні трансформації та політичні наслідки. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Вип. 4–5 (72–73). Київ : ІПіЕНД, 2014. С. 328–340.
4. Вплив процесів глобалізації на розвиток національних економік. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5297> (дата звернення: 20.01.2024).
5. Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / Пер. з англ. Н. Климчук. Львів : Кальварія, 2006. 474 с.
6. Гелд Д. Глобалізація / антиглобалізація / Гелд Д., Мак-Грю Е. [Пер. з англ.]. К.: К.І.С., 2004. 180 с.
7. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко, М. О. Гончаренко, В. А. Зленко [та ін.]; кер. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус. К. : КНЕУ, 2001. 733 с.
8. Глобалізація сучасного світового господарства: сутність та основні ознаки процесу. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/international-relations/19136/> (дата звернення: 22.03.2024).
9. *Глобальні трансформації: Політика, економіка і культура* / Д. Д. Голдблатт, Дж. Перратон; [пер. з англ.]. К., 2003. 232 с.
10. Денисов О. М. Інформаційні технології та глобалізація. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2017. №10. С.167–171.
11. Домарадзька Г. С., Самотій Н. С. Дослідження ризиків інтеграції України у світову економіку. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/22866/1/42-290-295.pdf>.

- 12.Інтеграція України у світовий економічний простір. URL: http://mtt.in.ua/ist-ukr_integratsiya-ekonomiky-ukrayiny-u-sviti/ (дата звернення: 02.10.2024).
13. Ковальова Г.П., Даніл'ян В.О. Україна у світових глобалізаційних процесах : *Науковий вісник ХНПУ, Серія «Філософія»*. Харків: ХНПУ, 2020. Вип. 45 (частина І). URL: <https://zenodo.org/record/22421/files/45-227-239.pdf>
14. Корсунський С. Зовнішня політика в епоху трансформацій. К.; Vivat, 2020. 256 с.
- 15.Кравчук М. Концептуальна еволюція теорій глобалізації. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11622/12> (дата звернення: 22.05.2024).
- 16.Макогон Ю. В. Зовнішньоекономічна діяльність і зовнішньоекономічні зв'язки України . URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/p10_16.pdf
- 17.Манзя М. В. Соціальний вимір глобалізації. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2018. Вип. 32. С. 196 – 209. URL : http://www.zgia.zp.ua/gazeta/visnik_32_196.pdf.
18. Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України : монографія / О. В. Булатова, Ю. Г. Козак, В. В. Козюк [та ін.] ; за наук. ред. А. І. Крисоватого, Є. В. Савельєва. Тернопіль : Економічна думка, 2014. 504 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/686>
19. Переваги та негативні аспекти глобалізації. URL: https://pidru4niki.com/84645/ekonomika/perevagi_negativni_aspekti_globalizatsiyu_i. (дата звернення: 20.09.2024).
20. Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря. Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 680 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/57016/1>
- 21.Поручник А. М. Глобальна економіка ХХІ століття: людський вимір: монографія. К. : КНЕУ, 2018. 420 с.
22. Пурдик Вікторія. Вплив глобалізаційних процесів на економіку України. URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?.
- 23.Радзієвський І. А. Феномен глобалізації та державне управління. URL :

<http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/FILOSOFIYA/03-RADZIEVSKIY.pdf>.

24. Савич В. О. Західні концепції глобалізації кінця XX-початку XXI століття (історико-теоретичний аналіз). Дис... на здобуття наук. ступ. канд. політичних наук за спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ 2012. 196 с. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/44362/Savych_dis.pdf?sequence=1&isAllowed=y
25. Саричев В. І. Теоретичні основи глобалізації світової економіки в контексті дослідження тенденцій людського розвитку. URL : www.economy.nayka.com.ua/?=1&=1701.
26. Седляр Ю. О. Держава на міжнародній арені на початку XXI ст. (до проблеми ерозії Вестфальської політичної структури світу). Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук праць. Вип. 99, частина II. К.: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2011. С. 45-55.
27. Соціокультурні та політичні пріоритети української нації в умовах глобалізації : монографія / Т. В. Гончарук-Чолач та ін.; за ред. проф. О. М. Рудакевича. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 338 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/41401/18F.pdf>
28. Сталий розвиток України в контексті формування нового світового економічного і фінансового порядку: монографія / А. І. Крисоватий, Є. В. Савельєв, А. Д. Войцещук [та ін.] ; за наук. ред. А. І. Крисоватого, Є. В. Савельєва. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2019. 484 с.
29. Теоретичні моделі глобалізації. URL: <http://www.uaeconomic.com/ulens-260-3.html> (дата звернення: 22.03.2024).
30. Томахів В.Я. Україна в контексті суперечливих викликів глобалізації. / Соціокультурні та політичні пріоритети української нації в умовах глобалізації : монографія / Т. В. Гончарук-Чолач та ін.; за ред. проф. О. М. Рудакевича. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 338 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/41401/18F.pdf>
31. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL:

<https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes> (дата звернення: 09.08.2024).

32. Україна в системі міжнародних відносин в умовах глобалізації. Матеріали наук. конф. Київ, 9 лютого 2015. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2015. 240 с.
33. Українське суспільство: міграційний вимір: нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2018. 396 с. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Ukraine_migration.pdf
34. Фрідмен Т. Лексус і оливкове дерево. Зрозуміти глобалізацію. Львів : Лілея-НВ, 2002. 384 с.
35. Чутки про кінець глобалізації є передчасними. Останній звіт DHL «Global Connectedness Report 2024». URL: <https://trans.info/ua/chutky-pro-kinets-hlobalizatsiyi-ye-peredchasnymy-zvit-dhl-382189>) (дата звернення: 21.09.2024).
36. Шергін С.О. Політологічні аспекти глобалізації. *Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації»*. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/998>.
37. Шергін С.О. Політологія міжнародних відносин: Навч. посіб. К.; ЦУЛ, 2019, 256 С.
38. Як війна в Україні змінює економічний і бізнесовий ландшафти країн, регіонів та світу. Пояснює професор економіки Себастьян Ґаліані. 25 серпня 2023. URL: <https://forbes.ua/money/velika-ekonomichna-perebudova-25082023-15642> . (дата звернення: 22.09.2024).
39. Як війна Росії проти України змінила світ. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-rosiyi-proty-ukrayiny-zminyla-svit>) . (дата звернення: 30.09.2024).
40. Chatham House, The Royal Institute of International Affairs. Seven ways Russia's war on Ukraine has changed the world. Chatham House. 20 February, 2023. URL: <https://www.chathamhouse.org/2023/02/seven-ways-russias-war-ukraine-has...>
41. Moisés Naím. Five Wars of Globalization. URL: <http://foreignpolicy.com/2009/11/03/fivewars-of-globalization/>

42. Rosenau, J. Distant Proximities: Dynamics beyond Globalization. URL: https://www.academia.edu/47299317/James_N_Rosenau_Distant_Proximities_Dynamics_Beyond_Globalization_2003_Princeton_University_Press_Princeton_and_Oxford_0_691_09524_8_pp_xvi_439_Paperback_
43. Strange, S. The Declining Authority of States. The Global Transformation Reader. An Introduction to the Globalization Debate. URL: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4410549/mod_resource/content/0/David%20Held%2C%20Anthony%20McGrewThe%20Global%20Transformations%20Reader_%20An%20Introduction%20to%20the%20Globalization%20Debate-Polity%20%282003%29.pdf P. 128.